ZESZYTY NAUKOWE Instytutu Administracji WSP w Częstochowie
Seria: Gubernaculum et Administratio z. I, 2001

Małgorzata Skwarczyńska

Ewolucje ustroju politycznego Księstw Lotaryngii i Baru (do końca panowania Stanisława Leszczyńskiego 1766)

Osobiste losy Stanisława Leszczyńskiego, jego postać oraz znaczna część dziejów Rzeczypospolitej pierwszej połowy XVIII stulecia, zostały powiązane z Lotaryngią i wydarzeniami w tym odległym kraju. Leszczyński, zostając w wyniku porozumień francusko-habsburskich zawartych w trzecim traktacie wiedeńskim[1] księciem Lotaryngii i Baru, zetknął się, nie po raz pierwszy, z odmiennym systemem prawnym w którym przyszło mu żyć i działać. W najstarszej literaturze prawniczej[2] postać Stanisława Leszczyńskiego występuje najczęściej w charakterze reformatora ustroju Rzeczypospolitej, głównie jako autora *Głosu wolnego wolność ubezpieczającego* (1749). Jedną z kwestii, jaką poruszano we wspomnianych wyżej rozprawach i studiach, był stosunek projektów Leszczyńskiego do myśli zawartych w słynnym dziele Monsteskiusza, *O duchu praw* (1748), które w tak rewolucyjny sposób zmieniło sposób myślenia Europejczyków o prawie, jego genezie i funkcjach w społeczeństwie[3]. Zastanawiano się również o związkach jakie mogły zachodzić pomiędzy propozycjami prawno-politycznymi Leszczyńskiego a J.J. Rousseau[4]. Szerzej o podstawach filozoficznych poglądów na prawo króla Stanisława pisał E. Rostworowski[5] oraz J. Fabre[6]. Ta strona działalności byłego króla Rzeczypospolitej jest więc stosunkowo dobrze rozpoznana, inaczej zaś przedstawia się kwestia znajomości prawa obowiązującego w XVIII stuleciu w Lotaryngii oraz dróg jego kształtowania. Tym samym trudno jest mówić w uzasadniony sposób nie tylko o prawodawczej działalności Sta-

---

[1] Trzeci traktat wiedeński podpisano 18 XI 1738 r. w Wiedniu na zasadach preliminarzy ułożonych w 1735 r. między Francją i Austrią, [w:] E. Rostworowski, *Historia powszechna wiek XVIII*.

[2] K.B. Hoffman, *Historia reform politycznych w dawnej Polsce*. Wstępem poprzedził Andrzej Wierzbicki, Warszawa 1988, s. 12, 26, 117, 119, 122 – 123, 126 – 127, 129 – 131.

[3] Por. W. Zakrzewski, *Próba analizy porównawczej poglądów polityczno-społecznych Montesquieu a Leszczyński*, cz. 1, [w:] „Kwartalnik Nauki i Techniki", 1956 nr 3; cz. 2 tamże, nr 5.

[4] I. Stasiewicz-Jasiukowa, *Leszczyński contra Rousseau*, [w:] „Kwartalnik Nauki i Techniki" 1978, z. 1.

[5] E. Rostworowski, *Stanislas Leszczynskiç et les Lumieres a la Polonaise*, [w:] *Utopie et institutions au XVIII siècle*.

[6] J. Fabre, *Stanislas Leszczynski et le mouvement philosophique en France au XVIII e siècle*, [w:] dz. cyt., s. 25 – 41.

nisława w Lotaryngii, ale także o możliwych wpływach prawodawstwa lotaryńskiego na poglądy polityczno-prawne Stanisława, jak i roli jaką odegrało prawo zachodnioeuropejskie, szczególnie francuskie na formowanie się reformatorskich poglądów Stanisława. Można też podnieść kwestię roli, jaką odegrały republikańsko-pacyfistyczne poglądy Leszczyńskiego na tęże działalność[7]. Pozostawiając te kwestie, jako wtórne, na uboczu naszych rozważań, formułujemy w następujący sposób cele naszego artykułu:

— ukazanie genezy i swoistości prawa lotaryńskiego na tle prawodawstwa francuskiego w okresie od końca XV wieku, tj. od momentu, kiedy Lotaryngia ponownie usiłuje odzyskać samodzielność polityczną,
— przekształcenia prawa i instytucji prawno-politycznych za panowania księcia Leopolda w końcu XVII stulecia, to jest w chwili, kiedy w wyniku traktatu w Ryswick, Lotaryngia staje się nie tylko przedmiotem prawa międzynarodowego, ale będzie usiłowała utrzymać status autonomicznego państwa wygrywającego istniejący konflikt francusko-habsburski,
— ukazanie procesu zbliżania prawa lotaryńskiego do prawodawstwa francuskiego pod panowaniem Stanisława Leszczyńskiego oraz działalność prawodawczą ostatniego księcia Lotaryngii i Baru nie tylko przekształcającego prawo lotaryńskie, ale nasycającego je ideałami oświeceniowymi.

Ważnym aspektem naszych rozważań będzie ukazanie udziału społeczeństwa lotaryńskiego w procesach demokratyzacji prawa, co miało miejsce pod panowaniem księcia Leopolda.

Realizacja wskazanych powyżej celów badawczych z konieczności musi być oparta o dzieje polityczno-społeczne Księstw Lotaryngii i Baru, gdyż jak sądzimy, znaczny udział szlachty lotaryńskiej w stanowieniu prawa był w pierwszej połowie XVIII w. zjawiskiem odosobnionym w zachodniej Europie

1. Formowanie się prawa Księstwa Lotaryngii i Baru od schyłku średniowiecza do roku 1697

Średniowieczne terytorium określane mianem Lotaryngii („dziedzictwo Lothara") stało się pod koniec XIII w. przedmiotem rywalizacji między Francją a Cesarstwem. Dodatkowo zamęt polityczny na omawianym terytorium powiększają wojny domowe toczone „przez wszystkich ze wszystkimi". W tej sytuacji około 1275 roku Francja rozpoczyna proces umacniania swoich wpływów w Lotaryngii. Około 1330 roku cała zachodnia Lotaryngia, do biegu rzeki Mozy na wschodzie dostała się pod dominację Francji. Jednakże klęski żywiołowe, wojny i zarazy, które szczególnie w latach 1290 – 1310 oraz 1315 – 1370 dziesiątkowały ludność Lotaryngii, wzmogły tęsknotę za odrodzeniem dawnego Królestwa Lotaryngii[8]. Dążenia te wzmogły się w okresie wojny stuletniej, w której tak niepoślednią rolę odegrała urodzona na tym terytorium Joanna d'Arc. W tym okresie Lotaryngia pogrążyła się w walkach wewnętrznych, które toczyli ze sobą książęta, biskupi i mieszczanie dużych ośrodków miejskich takich jak np.; Verdun, Toul, Metz. Sytuacja ta sprawiła, że wobec słabości, a nawet braku silnej władzy centralnej, wzrosło polityczne znaczenie ry-

[7] E. Rostworowski, *Stanisław Leszczyński — republikanin pacyfista*, „Kwartalnik Historyczny" 1967, nr 2.
[8] *Histoire de la Lorraine sous la direction de Michel Parisse*, 1987, s. 200.

BIBLIOTEKA GŁÓWNA CZĘSTOCHOWA

cerstwa. Uspokojenie sytuacji politycznej i społecznej nastąpiło u schyłku średniowiecza, w wyniku politycznych mariaży zawartych pomiędzy córką księcia lotaryńskiego Karola II Izabelą a księciem René d'Anjou — hrabią de Guise. Wprawdzie w związku z tym małżeństwem Lotaryngia i Bar znajdą się pod bezpośrednim wpływem Francji, ale nastąpi oczekiwane przez społeczeństwo połączenie wymienionych księstw (1419) i wzrosną nadzieje na utrzymanie politycznej niezawisłości[9].

Księstwa Lotaryngii i Baru przeżywały swój „złoty wiek" pod rządami dwóch książąt: René II (zm; w 1508 r.) i jego następcy — księcia Antoniego.

Początek XVI stulecia w prawodawstwie francuskim, które posiadało najsilniejszy wpływ na formowanie się prawa lotaryńskiego daje, jak wiadomo, zasadnicze przemiany. Król Franciszek I kontynuuje działania zmierzające do podporządkowania swojej władzy książętom krwi i pomniejszy baronom Królestwa, wprowadzając początki władzy absolutnej. Idea ta znajdzie wkrótce teoretyczne uzasadnienie w dziele uczonego Jean Bodin'a, który z prawa kościelnego i doktryny chrześcijańskiej wyprowadzi prymat władzy króla-pomazańca nad wszystkimi innymi rodzajami władzy politycznej.[10] Tymczasem w odbudowanym Księstwie Lotaryngii i Baru nadal obowiązuje prawo zwyczajowe, uformowane jeszcze w średniowieczu i odzwierciedlające związki zachodzące w strukturze społecznej. Struktura społeczna Lotaryngii i Baru nie różniła się wówczas od struktury społeczeństwa francuskiego — które również było podzielone na trzy stany: duchowieństwo, szlachtę i stan trzeci. Jednakże, w odróżnieniu od Francji, książę chcąc nie tylko zachować swoją pozycję, ale przede wszystkim umocnić państwo, nie mógł działać w kwestii prawa zbyt arbitralnie. Musiał, co prawda, że z konieczności, uwzględniać aspiracje przede wszystkim stanu rycerskiego oraz duchowieństwa, które dążyło do bezpośredniego uzależnienia się od papiestwa, co niewątpliwie korzystnie wpłynąć mogło na niezależność państwa. Było to tym łatwiejsze, że biskupami Toul, Verdun i Metzu z reguły zostawali książęta lotaryńscy.

Pierwszą czynnością, jaką w dziedzinie prawodawstwa podjął książę René II, była próba kodyfikacji prawa zwyczajowego[11]. Mogło się to odbyć jedynie za zgodą przedstawicieli wszystkich trzech stanów. W latach 1506 i 1507 odbyły się więc zjazdy w Barze i Saint-Mihiel na których starano się zebrać i ujednolicić prawo sądowe. Osiągnięcie porozumienia utrudniały zaciekłe spory pomiędzy księciem a przedstawicielami szlachty, którzy nie chcieli zrezygnować ze swoich uprawnień. W wyniku sporów, które przeciągnęły się aż do 1519 roku, powstał zbiór dokumentów noszący tytuł *Les plus principals et générales Custumes du Duché de Lorraine*. Tekst tego prawa ostatecznie podpisał następca księcia René II, książę Antoni zwany Dobrym. Wspomniany zbiór prawa podlegał w XVI w. dalszym zmianom w latach 1579, 1594 i 1598, które ostatecznie usankcjonował i uzupełnił Karol III, który uzyskał w historiografii lotaryńskiej przydomek Wielkiego. Do drugiej połowy XIX w; zachowało się pięć redakcji tego dokumentu, który jednakże nie wszedł do historii prawa francuskiego opracowanego w pierwszej połowie XVIII w. przez

---

[9] A.J. Zakrzewski, *Zarys dziejów Lotaryngii do czasów panowania Stanisława Leszczyńskiego*, [w:] S. Gaber, *Polacy na dworze Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville w latach 1737 – 1766*, Częstochowa 1998, s. 9 – 10.

[10] J. Bodin, *Six livres de la république*, 1576.

[11] *Les Coutumes principales et générales du Duché de Lorraine*. Texte inédit précédé d'une introduction par E. Bouvalot, Paris 1878. Por. także *Précis historique sur la Cour Souveraine de Lorraine (avec des notes complementeur par M. Delachambre (!) asiesteteur à cette Cour)*, 1773.

Baurdot de Richebourg'a[12]. Zastanawiające są powody, dla których nie uwzględniono tego prawa w cytowanym zbiorze. Według E. Buvalot'a, główną przyczyną, przynajmniej oficjalną, było uznanie omawianego zbioru prawa, za zbyt prymitywnego w stosunku do rozwiniętego prawodawstwa francuskiego. Jednakże istotnym powodem był fakt niezgodności w zakresie źródeł prawa — we Francji XVIII w. jest nim król, natomiast tradycja lotaryńska była bardziej demokratyczna — pozostawało nim społeczeństwo, w którym książę jako prawodaca pełnił ważną, ale nie wyłączną rolę.

Najistotniejszą funkcją panującego, jak to podkreślają antropologowie, jest zdolność wyrokowania w sprawach spornych. Stąd też każdy panujący będzie starał się zorganizować i ustalić zasady według których będą zapadały wyroki. W strukturze sądownictwa lotaryńskiego naczelne miejsce zajmowała Izba Rycerska (*Assis de la chevalier*). Był to sąd rycerski o suwerennych kompetencjach wynikających z tradycji średniowiecznej. Rycerstwo lotaryńskie posiadało bowiem prawa polityczne i sądownicze, nadane im przez pierwszego księcia Gérard'a d'Alsace. Warstwa rycerska stanowiła główne oparcie dla monarchii lotaryńskiej, co rzecz jasna musiało zaowocować przyznaniem tej grupie społecznej specjalnych uprawnień gwarantujących jej pozycję polityczną i materialną. W świetle prawa rycerskiego, obowiązującego w Lotaryngii za szlachcica (rycerza) uznawano tego, kto służył wojskowo, albo płacił lenno lub urodził się z matki-szlachcianki i był lennikiem lotaryńskim. Jak z tego wynika był to stan otwarty, a wniknąć do niego dla nieszlachciców było stosunkowo łatwo[13]. Procedura nadawania szlachectwa w Lotaryngii została dokładnie przedstawiona w *Coutume* z 1594 r. Karol III Wielki w końcu XVI wieku był zmuszony do powiększenia liczby szlachty poprzez nobilitacje, ponieważ w wyniku wojen i innych nieszczęść, jakie spadły na Lotaryngię jej liczba drastycznie się zmniejszyła. Otóż z ilości 292 rodów szlacheckich pozostało w Lotaryngii zaledwie 86. W tej sytuacji postanowił powiększyć liczbę rodzin szlacheckich do ponad 400. Świeżo nobilitowani szlachcice dążyli do uzyskania praw przysługujących szlachcie rodowej i arystokracji, co ze zrozumiałych względów budziło opory. Stąd wspomniany *Coutume* z 1594 roku postanawia utrzymać „młodą szlachtę" na warunkach nieszlacheckich[14].

Od 1390 roku a prawdopodobnie już wcześniej, Izba Rycerska odbywała swoje okresowe sesje bez konieczności akceptacji ze strony panującego. Jak więc widzimy rozwój systemu prawno-politycznego w Lotaryngii i Barze zmierzał w takim kierunku, jaki wybrało rycerstwo polskie.

Lotaryngia w średniowieczu, od czasów księcia Simon'a (1176 – 1205), była podzielona pod względem sądowym na trzy okręgi sądownicze, odzwierciedlające główne części składowe państwa: Lotaryngia posiadała swoje centrum sądownicze w Nancy, dla obszaru Wogezów centrum znajdowało się w Mirecourt, a trzecia część nazywana Allmagne[15] nie posiadała stałego miejsca odbywania roków sądowych. Zespół sądowniczy zbierał się w Nancy w siedzibie książęcej wokół stołu pokrytego czerwonym suknem, zajmując miejsca według kolejności przybywania. Do uzyskania prawomocności decyzji wystarczało, gdy *qu'il y en est un gros nombre*. Obradom przewodniczył przedstawiciel dworu książęcego, a jego rola ograniczała się

---

[12] B. de Richebourg, *Coutumier générale de la France*, Paris 1730.

[13] *Les coutumes principales et générales*, s. 14.

[14] Tamże, s. 26.

[15] Poprzez nazwę Allmagne należy rozumieć terytoria położone na prawym brzegu Renu — Nadrenia, Palatynat Pfalz.

do kierowania debatą i udzielania głosu[16]. Wyroki Izby Sądowej w Nancy nie podlegały apelacji. Natomiast mieszkańcy Wogezów i Allemagne mogli w okresie 40 dni odwoływać się od wyroków izb w Mirecourt i Vaudrevauge do Izby Sądowej w Nancy[17]. Omawiane tutaj źródło zawiera także sposób przeprowadzania spraw sądowych: *Les Principales Coutumes retracent avec amples développement Les procédures suivies aux assis: ajournements, proclamations, productions de pièces, délibérations, plaidoiries, sentence et appel*[18]. Kodeks postępowania karnego zbudowany był na zasadzie, że pozywać do sądu mogła osoba pochodząca z tego samego stanu: *en Lorraine et l'ajournement ne put jamais y être notifié que par une personne de la condition de l'ajourné: donc le duc était assigné par un gentilhomme en personne de so, procurer général; le noble par un noble; l'ecclésiastique par un ecclésiastique; le rotourirer et les communautes de villes par un sergent*[19]. Jeżeli wyrokowi sprzeciwiło się trzech ławników, sprawę przekładano na kolejną sesję sądową. Po dwukrotnym przełożeniu sprawy, na trzecim posiedzeniu decydowała większość głosów. Osobliwością aparatu sądowego w Lotaryngii było i to, że osoby ubogie były reprezentowane z urzędu przez „adwokatów ubogich" (*les avocats des pauvres*), opłacanych przez księcia. Z reguły bywało ich dwóch[20].

Izba Rycerska w sądownictwie lotaryńskim przetrwała do pierwszej połowy XVIII w. Została zlikwidowana przez Ludwika XIII po podboju Lotaryngii przez Francję w 1634 roku. Po ponownym objęciu władzy w Księstwie przez Karola V w 1641 r. usiłuje się ją reaktywować, ale rycerstwo, będące już w zaniku, nie wykazywało szczególnego zainteresowania i instytucja ta ostatecznie zanikła[21].

2. Lotaryngia pod rządami Leopolda

Dzieje Lotaryngii w XVII wieku uzależnione zostały od niekorzystnej dla niej koniunktury politycznej. W wyniku wojny trzydziestoletniej i wojen prowadzonych przez Ludwika XIV, księstwo okrojono terytorialnie oraz okupowano w sumie przez 46 lat.[22]

Niezależność Lotaryngii przyznano dopiero w wyniku postanowień traktatu w Ryswick w 1697 roku kończącym wojnę Francji z tzw. Ligą Augsburską[23]. Na mocy tego porozumie-

---

[16] *Les coutumes principales et générales*, s. 16.

[17] Tamże, s. 18.

[18] Tamże, s 19.

[19] Tamże, s. 19.

[20] Tamże, s. 20 – 21.

[21] Tamże, s. 26.

[22] E. Hatton, *La Societe Royale des Sciences et belles Lettres de Nancy (Academie de Stanislas) de 1750 a 1793. Sa histoire. Son action sur la mentalite nanceienne*. These de doctorat des lettres, Nancy, soutenue le 16 mai 1952, dactylographiee, s. 1.

[23] Traktat pokojowy w Ryswick w 1697 r. kończący wojnę Francji z koalicją (Cesarz, Rzesza, Anglia, Holandia, Hiszpania Sabaudia), podpisano w dwóch oddzielnych dokumentach. Pierwszy dotyczył porozumienia z Holandią, Anglią i Hiszpanią (20 IX 1697), w którym Ludwik XIV zwracał tym państwom wszystkie ziemie zagarnięte po Nimwegen oraz uznawał Wilhelma III królem Anglii. Osobny układ został podpisany z cesarzem Leopoldem I (30 X 1697), na mocy którego Francja zatrzymywała kluczową twierdzę Strasburg i inne nabytki usankcjonowane w Nimwegen, odzyskiwała Pondiczery w Indiach, ale musiała zrezygnować z Reunionów i zdobyczy ostatniej wojny, co wiązało się ze zwrotem Lotaryngii synowi księcia Karola V, Leopoldowi. Pokój ten był dla Lotaryngii bardzo korzystny. Ludwik XIV dodatkowo odstąpił księciu Leopoldowi w zamian za terytorium Sarrelois, Vandrevange, Longwy, Trois Eveches oraz ustanowił wolność handlową między Lotaryngią i Trzema Biskupstwami, [w:] Z. Wójcik, *Historia powszechna XVI – XVII w.*, Warszawa 1998, oraz Chr. Pfister, *Histoire de Nancy*, t. III, Nancy 1908, s. 225.

nia między Ludwikiem XIV a cesarzem Leopoldem I, lotaryński dom książęcy powrócił do stanu posiadania księstwa okupowanego przez Francję od 1670 roku[24]. Odbudowa Lotaryngii przypadła w udziale młodemu księciu (bratankowi cesarza Leopolda I) Leopoldowi — urodzonemu w Innsbrucku w 1679 r.[25] Książę wychowywał się na dworze wiedeńskim pod bacznym okiem nauczycieli: ojca Ehrendried Creitzen'a — saksońskiego jezuity; Irlandczyka w służbie cesarskiej lorda Francis'a Taaffe oraz Lotaryńczyka Francois Le Begue'a.

Leopold, ukształtowany w tradycji lotaryńskiej, wykazywał szczególne uzdolnienia wojskowe. W roku 1696 cesarz powierzył mu dowództwo kompanii w wojnie przeciwko Turcji, uczestniczył także w oblężeniu Timisoary, a następnie brał udział w walkach nad Renem.

Obejmując Lotaryngię, książę uzależnił swe przybycie od opuszczenia terytorium księstwa przez wojska francuskie oraz od zdrowia swej matki, wdowy po Karolu V Lotaryńskim, Eleonory Marii, która zmarła 17 grudnia 1697 roku.

Od pierwszych dni Leopold borykał się z problemami finansowymi wynikającymi z wysokich kosztów przenoszenia dworu do Lotaryngii oraz z kosztów reprezentacyjnych. Książę Leopold opuścił dwór cesarski 14 kwietnia 1698 r. w towarzystwie swojego brata Franciszka oraz licznych wiernych mu rodzin szlacheckich.

Osobną kwestię stanowiło zorganizowanie administracji w księstwach Lotaryngii i Baru, ponieważ działalność administracyjna Izby Zwierzchniej została zniesiona w 1670 r[26]. W konsekwencji długich dyskusji między cesarzem Leopoldem I a księciem Leopoldem powołano trzech komisarzy[27]: dawnego guwernera księcia, Irlandczyka Franciszka Taaffe hrabiego de Carlingford marszałka, doradcy stanu, następnie ojca Franciszka Le Begue, dziekana kapituły de Saint-Dié, szefa rady zabezpieczającego stronę religijną, oraz Klaudiusza Franciszka Canon, negocjatora z Nimwegen i Ryswick. Ponadto wytypowano również ambasadora lotaryńskiego do Wersalu w osobie hrabiego Karola Franciszka de Couvonges. Po przybyciu wysłanników Leopolda do Lotaryngii, zresztą uroczyście witanych przez wiwatującą ludność, wydano rozporządzenia dotyczące struktury administracyjnej i sądowej. Kluczem systemu została powołana na nowo Izba Zwierzchnia (*Cour Souveraine*). W skład Izby Zwierzchniej wchodził prezydent Klaudiusz Franciszek Canon oraz pięciu członków. W powstającym systemie administracyjnym nie pominięto również powołania sądów okręgowych (*baillage*) reprezentowanych przez porucznika generalnego ds. cywilnych i kryminalnych oraz trzech doradców.

Do Lunéville książę Leopold przybył 15 maja w asyście licznego dworu i towarzyszących mu ekwipaży. Uroczysty wjazd do Nancy nastąpił dopiero w listopadzie w 1698 roku[28]. W międzyczasie doszło do zaślubin Leopolda z księżniczką francuską, córką brata Ludwika XIV Elżbietą Karoliną[29]. Małżeństwo to było uwarunkowane politycznie decyzją traktatu

---

[24] G. Cabourdin, *Histoire de la Lorraine*, Nancy 1991, s. 73.

[25] *Histoire de la Lorraine*, red. Michel Parisse, 1987, s. 314.

[26] A. de Mahuet, *Bibliographie de la Cour souveraine de Lorraine et barrois et du Parlement de Nancy 1641 – 1790*, Geneve 1978, s. XIV.

[27] Komisarz (*commissaires*) — urząd komisaryczny nie należał do grupy urzędów dziedzicznych, był swobodnie obsadzany przez władcę na mocy specjalnego zlecenia a urzędnicy byli zawodowcami, fachowo wykształconymi, mogli też być w każdej chwili usunięci z posady, [w:] M. Sczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1998, s. 231.

[28] G. Cabourdain, dz. cyt., s. 74.

[29] Elżbieta Karolina Orleańska (1676 – 1744), córka Filipa, księcia Orleańskiego, brata Ludwika XIV. Po śmierci męża została regentką księstw w latach 1729 – 1737. Zmarła w Commercy w 1744 roku, [w:] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 137.

w Ryswick. Francja upatrywała w nim gwarancji pokojowych we wschodniej części swego terytorium. Uzgodnienie warunków kontraktu ślubnego zajęło trochę czasu, w konsekwencji czego król Ludwik XIV wyposażył bratanicę w kwotę 900.000 liwrów i prezenty o wartości 240.000 liwrów[30] oraz obietnicę otrzymania po jego śmierci 200.000 liwrów. Natomiast Leopold przekazał na rzecz swojej małżonki precjoza o wartości 400.000 liwrów. Kontrakt małżeński został podpisany na zamku w Fontainebleau 12 października 1698 roku. Nazajutrz nastąpił ślub per procuram, na którym reprezentantem Leopolda został książę d'Elbeuf. Uroczyste zaślubiny odbyły się 25 października w kolegiacie Saint-Max de Bar-le-Duc, zostały udzielone przez Wielkiego Jałmużnika Lotaryngii, ojca Franciszka de Riguet.

W powstającym na nowo systemie administracyjnym Lotaryngii i Baru dwór książęcy odgrywał bardzo znaczącą rolę integracyjną, jednoczącą wszystkich cudzoziemców oraz Lotaryńczyków tych, którzy służyli księciu na wygnaniu oraz tych, którzy pozostali w księstwie. Przybywszy do Nancy w listopadzie 1698 r., książę Leopold, dbający o własny prestiż i zafascynowany przykładem Wersalu, zabrał się do renowacji zaniedbanego pałacu książęcego. W niedługim czasie pałac pomieścił wszystkie niezbędne do utrzymania dworu służby takie jak: gabinet, służby pokojowe, straż przyboczną, oddział straży i żandarmerii, dwór księżnej, służbę łowiecką, służbę zdrowia i powozownię.

Podział władzy w rządzie Leopolda zaczerpnięty został ze wzoru „louis-quatorzien". Wśród organów władzy centralnej wyróżniamy Radę Książęcą, która dzieliła się na Radę Stanu (*Conseil d'Etat*) i Radę Finansów i Handlu (*Conseil de Finances et Commerce*)[31]. Podstawowym organem była Rada Stanu, której szefem został hrabia Carlingford — generalny nadintendent finansów, kumulujący w swym ręku funkcje rządowe i kurialne. Carlingford'owi asystowali czterej sekretarze, doradcy stanu w zarządzie i finansach, przy czym każdy z nich posiadał kompetencje na innym terytorium. Każdy z sekretarzy został przydzielony do podlegającego mu okręgu terytorialnego[32] a ponadto posiadał również kompetencje doradcze w kwestiach specjalistycznych jak np. sprawy zagraniczne, sprawy kościelne i stosunki z Rzymem, handel i manufaktury czy sprawy wojny i inżynierii lądowej. Rada Finansów i Handlu składała się z sześciu radców ale zorganizowana została dopiero w 1703 roku, a sprawy finansów i dóbr włączono dopiero w 1711 r.

Izba Zwierzchnia (*Cour souveraine*)[33] Lotaryngii i Baru ustanowiona została dokumentem z 12 lutego 1698 roku[34] i do jej zadań należało: administrowanie dobrami, znajo-

---

[30] Umeblowanie słynnego Losne, składające się z łoża, dywanu, 6 foteli, 24 krzeseł, [w:] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 76.

[31] Organa władzy centralnej we Francji to Rada królewska w skład której wchodziła Rada Stanu, Rada Depesz, Rada Finansów i Rada Prywatna; Urzędy centralne nadawane dożywotnio czyli kanclerz i sekretarze stanu, Stany Generalne; Zgromadzenie Notablów, [w:] K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1966, s. 265.

[32] Księstwa podzielono na cztery rejony: Wogezy i część północno-wschodnia Sarregumines; część Baru i północna Lotaryngia; część Baru i Księstwo Commercy i markizat de Nomeny; Lotaryngia centralna, [w:] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 80.

[33] Kompetencje Izby Zwierzchniej (*Cour Souveraine*) odpowiadały kompetencjom francuskich parlamentów prowincjonalnych, które utrzymywały się obok parlamentu paryskiego. Izba Zwierzchnia była sądem najwyższej instancji właściwym dla wszystkich spraw cywilnych, karnych oraz administracyjnych, oraz posiadał prawo rejestrowania ustaw książęcych, a w związku z tym prawo remonstrancji. W celu uzupełniania ustaw lub coutume'ów zachowała również prawo wydawania uchwalonych przez siebie rozporządzeń, [w:] K. Koranyi, s. 279. Z tego względu, że Księstwa Lotaryngii i Baru odzyskały niezależność polityczną Leopold poprzez zachowanie dawnej nazwy *Cour Souveraine* podkreślił ten fakt.

[34] A. de Mahuet, *Bibliographie* ..., dz. cyt.

mość relacji między wartością pieniądza (*monnai*) a stanem gospodarki (fiscalité), rejestracja list szlacheckich. Dwór jako sąd ostatniej instancji rozstrzygał wszystkie spory między poddanymi oraz poddanymi i księciem. W kilka dni po tym ustanowiono Izby Obrachunkowe Lotaryngii i Baru.

W 1710 roku Leopold powołał Izbę Odwoławczą (*Requetes du Palais*) dla procesów dotyczących pewnych przywilejów, a w 1723 roku podzielił ją na Izbę Wielką i Izbę Śledczą — (*Enquetes*). 8 II 1698 r. zostały ustanowione Izby Obrachunkowe Lotaryngii i Baru. Pierwsze zebranie odbyło się już w kilka dni po ich ustanowieniu a liczba radców doszła do jedenastu. Pomiędzy Izbą Zwierzchnią a Izbą Obrachunkową wystąpiły spory na tle wzajemnych kompetencji. Dokładny podział obowiązków nastąpił dopiero po wydaniu edyktu z 31 I 1701 r. oraz dekretu Rady Stanu z 28 VII 1707 r. Ci, którzy posiadali stanowiska radców w tych trzech Izbach, piastowali nie urząd ale funkcje, która nie była ani kupna ani dziedziczna. Pozostawała natomiast nieusuwalna, książę mógł jednakże zezwolić tytułem umowy na przeżycie (*lettre de survivance*) pozwalającym na pozostawienie stanowiska na wypadek swej śmierci synowi. Poza tym, niektórzy korzystali z promesy (*lettre d'expectative*) — która zapewniała obietnicę pierwszeństwa w uzyskaniu wakującego stanowiska. Nowy ustrój administracyjny wprowadzono edyktem z 31 sierpnia 1698 roku, dzielącym Lotaryngię na jedenaście dużych okręgów sądowych (*bailliages*) i trzy siedziby sędziów okręgowych (*bailliagers*). Szczebel wewnętrzny stanowiło czterdzieści pięć urzędów prewotalnych. W ten sposób dokonano również podziału administracyjnego Baru w konsekwencji tylko na jeden okręg sądowy i trzy urzędy prewotalne.

Aby ominąć spekulację i bałagan, który mógłby poważnie nadwerężyć kraj ekonomicznie, Leopold w pierwszym rzędzie usiłował uregulować system monetarny. Obawiał się kłopotów z perspektywy czysto merkantylistycznej i dlatego dążył do zrekonstruowania przemysłu metalurgicznego w księstwie, przyciągał kupiectwo niskimi cenami artykułów spożywczych i przemysłowych. Książę wprowadził oficjalnie liwra lotaryńskiego, który koegzystował z dwoma systemami monetarnymi w postaci franka baryjskiego i liwra francuskiego. W 1698 roku uprawomocnił obieg aż kilkunastu monet po czym w 1701 roku wprowadził wzorem francuskim nową monetę pod nazwą leopold złoty oraz leopold srebrny zwany ecu.[35]

W zależności od potrzeb finansowych księstwa wydano kilka aktów prawnych (częstokroć sprzecznych ze sobą) zmieniających zasady dziedziczenia urzędów (*office*)[36], ale znacznie podnoszących budżet państwa. I tak np. w celach dochodowych w 1699 roku stworzono 569 urzędów komorniczych, prokuratorskich, notarialnych i mierniczych; w 1700 roku 500 urzędów destylatorów wódki, a w 1707 r. — 133 nowe urzędy notarialne. Następnie, począwszy od 1712, powrócono do dziedziczności urzędów, tytułów przed opłaceniem „podatku spadkowego" a w grudniu każdego roku, prawa rocznego. Jednym z ostatnich aktów księcia powziętych w grudniu 1728 roku, było prawne określenie zasad dziedziczenia urzędów[37].

W 1699 roku przychody księstwa wyglądały bardzo pomyślnie. W sprawozdaniu budżetowym naczelnego poborcy podatkowego Jean'a Gayet'a, przychody osiągnęły

---

[35] Tamże, s. 84.

[36] Offices — rodzaj urzędu w szczególności sądowy i skarbowy, który był własnością sprzedawalną i dziedziczną urzędników. Dojść do niego można było jedynie w drodze kupna lub prawa dziedziczenia. [w:] M. Sczaniecki, dz. cyt. s. 231.

[37] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 82.

8.048.605 fr baryjskich, podczas gdy wydatki zaledwie 3.186.714. Po odliczeniu z przychodów salda ujemnego z poprzedniego roku t.j. kwoty 3.885.877 fr., bilans i tak był dodatni, zwłaszcza, że zasadniczy przychód pochodził z generalnych dzierżaw rolnych (*ferme general*) — systemu zaczerpniętego z praktyki francuskiej. Jednak z czasem zadawalająca dochodowo koniunktura zaczęła ulegać pogorszeniu. Przyczyniło się do tego wiele czynników, z których na plan pierwszy można wysunąć: liczne inwestycje, uwarunkowanie polityczne po raz kolejny okupowanej Lotaryngii oraz książęca nieumiejętność prawidłowego gospodarowania finansami państwa. I tak w 1715 roku dług książęcy wzrósł do sześciu milionów liwrów co było równoznaczne w tym okresie z sumą przychodów z dwóch lat. Kwestia finansowa należała do tych spraw, które w sposób niekorzystny zaciążyły na całości panowania księcia Leopolda w Lotaryngii.

Po uregulowaniu najważniejszych spraw wewnętrznych nastąpił w Lotaryngii okres rozwoju. Wzrosła liczba ludności znacznie przetrzebionej w okresie wojny trzydziestoletniej oraz wyniszczonej w wyniku towarzyszącym jej zarazom. Przyczynił się ku temu okres okupacji Lotaryngii, podczas której do księstwa wprowadziło się i zadomowiło wielu obcokrajowców, żołnierzy zwolnionych ze służby wojskowej oraz ludzi różnych zawodów, poszukujących fortun lub przygód[38]. Pierwszy spis ludności datuje się na 1709 rok i przypisuje miastu Nancy 14.820 mieszkańców aczkolwiek przypuszcza się, że już w roku 1701 liczba ta wynosiła ok. 11.000. Największą populację cywilną w tymże roku liczyło miasto Metz w liczbie 22 – 30 tysięcy, Verdun około 7 – 8 tysięcy. Najbardziej znaczącego rozkwitu doznało małe miasteczko Lunéville, powiększające liczbę ludności z roku 1698 z 1 tysiąca do 6 tysięcy w ciągu trzech następnych dziesięcioleci[39].

Rodzina książęca zamieszkiwała pałac w Nancy, który był zaledwie cztery lata siedzibą dworu. Cztery lata trwał również pokój ustanowiony traktatem w Ryswick w zachodniej części Europy. W 1702 roku wybuchła wojna o sukcesję hiszpańską, która stanowiła dalszy ciąg rywalizacji francusko-habsburskiej na kontynencie. Działania wojenne toczyły się na licznych teatrach, nie tylko lądowych, toteż Lotaryngia pozostawała szczęśliwie z dala od walk z wyjątkiem kilku przypadków w 1704, 1706 oraz 1712 r. Konieczność działań wojennych prowadzonych przez Ludwika XIV doprowadziła do następnej okupacji Lotaryngii, którą Leopold zmuszony był zaakceptować. W dowód protestu mógł jedynie opuścić miasto, co uczynił przenosząc się ze znaczną częścią Dworu do liczącej około tysiąc mieszkańców miejscowości Lunéville. Wojska francuskie okupowały miasta leżące na wschodzie Lotaryngii oraz Nancy od grudnia 1702 roku.[40]

W tymże roku książę podjął decyzję w sprawie przebudowy chylącego się ku upadkowi małego zameczku w Lunéville. Plany przebudowy wykonał Germain Boffrand[41], należący do grona młodych i zdolnych uczniów Mansarta[42].

---

[38] E. Hatton, dz. cyt., s. 1.

[39] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 97.

[40] *Histoire de la Lorraine*, red. M. Parisses, s. 315.

[41] Germain Boffrand, architekt, uczeń J. Hardouin Mansart, nadzorca budowlany oranżerii wersalskiej, placu Vendome w Paryżu, został nadwornym architektem księcia Leopolda, tworca pałacu w Luneville, [w:] Chr. Pfister, *Histoire de Nancy*, t. III. Nancz 1908, s. 271.

[42] Jules Hardouin Mansart, architekt Ludwika XIV, kontynuator linii klasycznej po swoim wuju F. Mansart'cie, twórca centralnej partii pałacu w Wersalu, w Marly, Grand Trianon, placu Vendôme w Paryżu i pałacu Inwalidów, [w:] *Le dictionnaire de notre temps*, Paris 1991, s. 557.

Po zakończeniu wojny o sukcesję hiszpańską, podczas obrad konferencji pokojowych i w podpisanych traktatach w Utrechcie, Rastadt oraz Baden, sprawy dotyczące Lotaryngii nie były poruszane. Pokój zawarto między dwoma negocjującymi potęgami: Francją i Cesarstwem. Ludwik XIV zobowiązał się za zgodą Cesarza do zastosowania wszystkich klauzul dotyczących księstw Lotaryngii i Baru zawartych w Ryswick. Od tego momentu wszystkie sporne kwestie między Francją a księstwem Lotaryngii były rozwiązywane na drodze negocjacji pomiędzy królem Francji a panującym księciem.[43] W 1718 roku doszło do podpisania miedzy nimi traktatu Paryskiego, który ostatecznie uregulował wymianę lokalnych nabytków terytorialnych zatwierdzonych w Ryswick oraz otworzył nowy rozdział w stosunkach politycznych między księstwami i Francją.[44]

Książę Leopold-Clement, przewidziany już w wieku 14 lat na następcę tronu i na męża jednej z księżniczek Cesarza Karola VI, zmarł z powodu ospy 4.06.1723 roku[45]. Jego brat Franciszek urodzony w 1708 jako dziewiąte z kolei dziecko został spadkobiercą księstw. Niedługo potem odesłano go do Wiednia w celu doskonalenia edukacji w towarzystwie swojego wychowawcy barona Pfutzchner, markiza de Craôn i licznej świty, która po przybyciu do Wiednia została odesłana z powrotem do Lunéville. Cesarz bardzo serdecznie przyjął młodego księcia, wyznaczając mu nowego guwernera, a równocześnie żywiąc nadzieję na małżeństwo Franciszka ze swoją córką Marią-Teresą Habsbourg[46].

W Wersalu rządy regenta zakończyły się w 1723 roku. Jego następca książę Bourbon zaaranżował małżeństwo Ludwika XV z Marią Leszczyńską ku wielkiemu niezadowoleniu Leopolda i Elżbiety Karoliny, którzy do tego ożenku zgłosili kandydaturę swej pierworodnej córki Elżbiety-Teresy.

W ostatnich latach panowania księcia Leopolda w Lotaryngii (1726 – 29), w Europie wykształciły się dwa stronnictwa polityczne rywalizujące ze sobą szeregiem negocjacji dyplomatycznych. Zerwanie zaręczyn Ludwika XV z infantką hiszpańską w celu poślubienia biednej polskiej panny, uplasowało Hiszpanię i Austrię z jednej strony (pogodziły się w Wiedniu), z drugiej Francję, Anglię i Prusy, które podpisały przymierze w Hanowerze. Jednak w celu pogodzenia zwaśnionych obozów zaproponowano zwołanie kongresu, który odbył się w 14 czerwca 1728 roku w Soissons. Spośród wielu negocjacji jakie tam podejmowano Lotaryngia zyskała pozorne korzyści. Kardynał Fleury ogłosił, że w razie wojny między Francją a pozostałymi państwami, księstwa Lotaryngii i Baru „... będą korzystać z prawa zupełnej i całkowitej, wiecznej i nieodwołalnej neutralności na swych ziemiach, w miastach, w miasteczkach i miejscowościach, dla swej ludności i poddanych bez żadnych wyjątków i zastrzeżeń ..."[47]. W sekretnej klauzuli do traktatu dodano, że w razie absolutnej konieczności na wypadek wojny Jego Wysokość Król upoważniony zostaje do wykorzystania Lotaryngii w innym celu, mianowicie w celu okupacji kilku miejsc na terenie księstwa. Późniejsza rzeczywistość wyglądała inaczej.[48]

---

[43] G. Cabourdin, *Histoire de la Lorraine*, Nancy 1991, s. 127.

[44] Tamże, s. 128.

[45] Chr. Pfister, dz. cyt., s. 292.

[46] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 131.

[47] Chr. Pfister, dz. cyt., s. 295.

[48] W niedalekiej przyszłości Nancy zostało okupowane przez marszałka Belle-Isle (od 13 X 1733), który powołując się na sekretną klauzulę traktatu z 1728 roku wykorzystywał poważnie księstwa aż do wiosny 1736 roku. Ta trzydziestomiesięczna okupacja kosztowała księstwa cztery razy więcej niż poprzednia, dziesięcioletnia, z okresu wojny o sukcesję hiszpańską. Zob. M. Parisse, dz. cyt., s. 326.

Książę Leopold zmarł 27 marca 1729 roku w wyniku zapalenia płuc w pałacu barona Crâon, nieopodal Lunéville. Cała Lotaryngia, a w szczególności miasto Nancy, szczerze opłakiwało władcę. Wokół jego osoby stworzono legendę, która uplasowała go w kręgu zdolnych i obdarzonych wysokimi zaletami książąt dbających o dobro swojego narodu. Ale historia szczegółowa wykazała, że Leopold posiadał dziwne słabości. Jego nieudolna administracja finansami księstwa była godna pożałowania, jak też brak wewnętrznego patriotyzmu narodowego przejawiający się w wielokrotnej chęci wymiany ziem Lotaryngii [illegible]ne prowincje włoskie. Z drugiej strony należy sobie zdawać sprawę, że w okresie względnego spokoju, który poprzedzał traktaty pokojowe w Utrechcie i Rastatt, kraj został podźwignięty gospodarczo i odzyskał swoją poprzednią pozycję. Książę przyczynił się do odnowienia handlu i przemysłu oraz ogólnego dobra społeczeństwa. Aby uczcić jego pamięć, w 1852 roku jedną z ładniejszych arterii spacerowych w Nancy nazwano jego imieniem[49].

3. Przemiany prawa lotaryńskiego w dobie rządów Stanisława

Poruszenie na dworach europejskich wywołała wiadomość o ślubie Marii-Teresy, prawowitej spadkobierczyni Cesarstwa wg sankcji Pragmatycznych z Franciszkiem III, księciem Lotaryngii. Dla Francji nie do przyjęcia byłoby przyłączenie tych ziem do Cesarstwa. Chauvelin, sekretarz stanu w Ministerstwie spraw zagranicznych deklarował, że „... Nie ścierpimy nigdy Lotaryngii i korony cesarskiej w jednych rękach"[50], tym bardziej, że nawet na abdykację Franciszka III na rzecz brata Karola — Aleksandra, Cesarz Karol VI nie wyraził zgody. Propozycja umieszczenia Stanisława na tronie książęcym pojawiła się po raz pierwszy w liście dyplomaty francuskiego de la Baune z Wiednia i zaadresowana była do Fleury w dniu16 VIII 1735 roku. I już w sześć dni później doszło do porozumienia między owym dyplomatą i pełnomocnikami austriackimi Zizendorf'em i Bertenstein'em, w wyniku którego sformułowano wstępne warunki informujące o przekazaniu księstw Lotaryngii i Baru Stanisławowi Leszczyńskiemu jako odszkodowanie za koronę Polską, z której dla dobra pokoju powinien zrezygnować, a po jego śmierci terytoria te przejdą na królową Francji i jej dzieci. Uzgodniono również, że Franciszek Lotaryński otrzyma w zamian Wielkie Księstwo Toskanii po śmierci bezpotomnego Jean-Gaston Medyceusza.

Dzięki zręcznej, pacyfistycznej polityce utrzymania pokoju w Europie, za wszelką cenę prowadzoną przez kardynała Fleury, doprowadzono do podpisania preliminarzy pokojowych kończących wojnę o sukcesję polską już 3 X 1735 roku, niestety bez obecności króla Polski i księcia Lotaryngii i Baru. Następny krok dyplomacji europejskiej skierowany był w stronę Stanisława Leszczyńskiego, który, będąc w tragicznym położeniu i pod wpływem argumentacji wysłanników Fleury, ojca Langois i Orlika, podpisał akt abdykacji 27 stycznia 1736 roku w Konigsberu, po czym opuścił Prusy (5 V 36) i udał się do przeznaczonego mu na okres tymczasowy zamku w Meudon we Francji. W tym samym roku, 28 VIII, została podpisana przez wysłanników francuskich i cesarskich konwencja określająca dokładne warunki cedujące księstwa Lotaryngii i Barru na Leszczyńskiego. Ponadto

---

[49] Chr. Pfister, dz. cyt., s. 296.
[50] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 143.

dokument ten zawierał również zobowiązania Ludwika XV do nienaruszania statutów i przywilejów Kościoła, szlachty i stanu trzeciego oraz corocznej wypłaty księciu lotaryńskiemu, aż do objęcia korony Toskanii, sumy 4.500.000 liwrów lotaryńskich, uposażenia wdowy i dzieci po Leopoldzie oraz zobowiązanie uregulowania zawieszonego długu księstwa w wysokości 8.711.726 liwrów i 11 sous.

W czasie pobytu na zamku w Meudon Stanisław Leszczyński podpisał 30 września tajną deklarację, w której wyraził zgodę na warunki narzucone mu przez Francję ograniczające zakres jego faktycznych uprawnień. Ceremonia objęcia władzy w księstwie Baru nastąpiła 8 II 1737 roku, a w Lotaryngii 21 III. Bezpośrednio do Luneville Stanisław udał się już 3 IV 1737. Definitywne podpisanie traktatu odbyło się 2 V 1737 roku[51].

Przebywając jeszcze na zamku w Meudon, Stanisław Leszczyński wydał 18 I 1737 roku edykt, w którym, wg wskazań swojego teścia ustanowił urząd kanclerza i strażnika pieczęci, które to urzędy były przeznaczone dla intendenta Antoine-Martin Chaumont de la Galaiziere. Edykt ten zarejestrowany został następnie przez Izbę Zwierzchnią (*Cour Souveraine*)[52]. Należy dodać, że we Francji urząd intendenta należał do urzędów w organach władzy lokalnej. Intendenci, jako komisarze królewscy, byli reprezentantami króla i wykonawcami jego woli, a ich kompetencje były bardzo szerokie i rozciągały się na dziedzinę wymiaru sprawiedliwości, administracji i skarbowości[53]. Natomiast stanowisko kanclerza wchodziło w zakres organów władzy centralnej, toteż intendent jako reprezentant króla Ludwika XV był jednocześnie kanclerzem i strażnikiem pieczęci księcia Lotaryngii i Baru Stanisława Leszczyńskiego, kontrolującym wszystkie dokumenty wychodzące z kancelarii książęcej.

Do pierwszych przedsięwzięć nowego intendenta i kanclerza La Galaiziere należało ustanowienie w księstwach nowej administracji rządowej, ponieważ poprzednia posiadała zbyt duże uprawnienia mogące ograniczać ingerencję rządu francuskiego. Od 25 maja nowa Rada Stanu (*conseil d'etat*), pod nominalnym przewodnictwem Stanisława, pozwalała kanclerzowi La Gaaiziere sprawować ustawiczną kontrolę nad ogólną administracją, sprawiedliwością i nad utrzymaniem porządku we wszystkich częściach rządu[54]. W skład rady wchodzili: kanclerz, dwaj radcy tajni, sześciu radców zwyczajnych, trzech przewodniczących (*premiers presidents*), trzej prokuratorzy generalni (*procurers generaux de la cour Souveraine*) i dwaj z Izby Obrachunkowej.

Rada Stanu zbierała się w każdy piątek i wykazywała się nadzwyczajną uległością wobec sugestii kanclerza. Równocześnie stworzono Królewską Radę Finansów i Handlu składającą się z jednego radcy tajnego, trzech radców zwyczajnych. Rada ta wyposażona była w kompetencje rozstrzygania wszystkich kwestii dotyczących dóbr, finansów i handlu. Z poprzedniego systemu administracyjnego pozostały dwa organa: Izba Zwierzchnia (*Cour Souveraine*) Lotaryngii i Baru, o jurysdykcji odwoławczej cywilnej i kryminalnej, oraz dwie Izby Obrachunkowe jedna dla Lotaryngii, druga dla Baru, których zadaniem była weryfikacja publicznej księgowości oraz kompetencje w dziedzinie fiskalnej i mone-

---

[51] Traktat znany jest pod nazwą trzeci taktat wiedeński. Pierwszy traktat z 1725 roku z Hiszpanią, drugi z 1731 roku z Wielką Brytanią. Trzeci taktat został następnie potwierdzony w Wiedniu 18 XI 1738 roku i ratyfikowany przez Cesarza 31 XII 1738 r., a przez Ludwika XV 7 I 1739 r. Opublikowano go w Paryżu 1 VI 1739. [w:] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 149.

[52] Bibliografia Cour Souveraine,

[53] K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. III, Warszawa 1966, s. 268 – 274.

[54] G. Cabourdin, dz. cyt., s. 153.

tarnej. Te trzy Izby, których urzędy obsadzone były jeszcze zwolennikami starej dynastii, były jedynym organem mającym prawo protestu wobec rozporządzenia kanclerza, toteż od czasu do czasu wchodziły w konflikt z wszechwładnym La Galaiziere[55].

Podział administracyjny księstw został utrzymany aż do roku 1751, kiedy zniesiono poprzednie okręgi i urzędy prewotalne (*bailliages et prevotes*) z ich wewnętrznymi urzędami. Nowy podział uwzględniający potrzeby jurysdykcji, podzielił obszar księstw na osiemnaście królewskich okręgów sądowych (*bailliages*), na siedemnaście zwyczajnych okręgów sądowych (*bailliages*) i siedem urzędów prewotalnych (*prevotes*) — zbyt małych aby ustanowić tam okręgi. Podział ten miał na celu powolne odcinanie się od dawnej niepodległości księstw poprzez tworzenie urzędów i ich nowej obsady personalnej. Był to doskonały sposób na przygotowanie warunków do oficjalnej inkorporacji Lotaryngii i Baru do królestwa Francji. W 1738 roku wydano rozporządzenie przyczyniające się do wzmocnienia procesu asymilacji według którego każdy poddany królestwa Francji może bez posiadania obywatelstwa lotaryńskiego (*lettre de naturalité*) posiadać w Lotaryngii urząd, przywilej, godność, oraz inne korzyści[56]. Poza tym wyroki wydane we Francji mogą być egzekwowane, bez dodatkowych formalności w państwach Stanisława.

Od 1739 roku z rozkazu kanclerza zostało zniesione święto narodowe Lotaryngii przypadające w dniu 5 stycznia, w rocznicę zwycięstwa Rene II, aby w ten sposób uniknąć wrogich manifestacji rdzennej ludności.

25 X 1738 roku został stworzony nowy oddział żandarmerii konnej pod dowództwem komendanta, który podlegał bezpośredniemu i jedynemu zwierzchnictwu kanclerza i dzięki któremu mógł on piastować swój urząd z powagą i skutecznością. Ponadto oddział ten zapewniał również bezpieczeństwo publiczne.

Wszystkie rozporządzenia wychodzące spod ręki La Galaiziere w Radzie Stanu były zatwierdzane bez żadnych trudności przez Izbę Zwierzchnią (*Cour Souveraine*).

Wnioski

Prawo lotaryńskie uformowane w średniowieczu akcentowało udział wszystkich stanów w jego tworzeniu i stosowaniu. Odzyskanie przez Księstwa niezależności politycznej w początkach epoki nowożytnej spowodowało konieczność jego nowelizacji polegającej na dostosowaniu do zmienionej koncepcji tworzenia prawa. Opór rycerstwa lotarynskiego sprawił, że kolejni władcy, poczynając od księcia René II, chcąc przeprowadzić swoje pomysły prawodawcze zmierzające do odsunięcia społeczeństwa od stanowienia prawa, zmuszeni zostali przez bierny opór poddanych do akceptacji istniejących uprawnień. Stąd też prawodawstwo lotaryńskie już u schyłku XVI stulecia w wyraźny sposób odbiegało od zasad rządzących prawem w sąsiadującej Francji, której ustrój polityczny ewoluował w kierunku władzy absolutnej. Stało się to bardzo widoczne za panowania Ludwika XIII, a szczególnie Ludwika XIV. W okresie XVII wieku Lotaryngia utraciła niezależność polityczną, jednakże królowie francuscy, chcąc zachować tak potrzebny pokój w opanowanej prowincji, nie likwidowali formalanie istniejących uprawnień. Ponowne odzyskanie nie-

---

[55] Dz. cyt. s. 154.

[56] W sierpniu 1736 r. Ludwik XV nadał obywatelstwo francuskie i tytuł książęcy hrabiemu F.M. Ossolińskiemu, [w:] S. Gaber, *Polacy na dworze* ..., s. 77.

zależności politycznej i próba jej utrzymania przez księcia Leopolda, m.in. poprzez balansowanie pomiędzy Francją a Habsburgami, sprzyjało powrotowi do dawnych instytucji prawnych. Odbudowane prawo ustrojowe Lotaryngii zachowało więc dawne nazewnictwo np. izb sądowych wraz z ich uprawnieniami. Stąd też prawnicy francuscy z początków XVIII wieku m.in. Buvalot, uznali je za przestarzałe. W okresie rządów Stanisława Leszczyńskiego zachowano dawne instytucje prawne, jednakże ich rolę sprowadzono do funkcji czysto ornamentacyjnych, mających formalnie potwierdzać względną niezależność Księstw. Działalność kanclerza de la Galaiziere, przy biernej postawie Leszczyńskiego, sprowadzała się do powolnego, lecz systematycznego przybliżania instytucji prawnych Lotaryngii do francuskich. Tym samym proces wchłaniania formalnie niezależnych Księstw Lotaryngii i Baru odbywał się już od traktatów wiedeńskich.